

Ibrahim KRZOVIĆ
Senella KREHIĆ-FOČAK

ZDRAVSTVENE PRILIKE I ZDRAVSTVENE USTANOVE U BOSNI I HERCEGOVINI PRED DOLAZAK I NA POČETKU VLADAVINE AUSTRO-UGARSKE MONARHIJE

Apstrakt: U vrijeme prije dolaska Austro-Ugarske monarhije Sarajevo je imalo manjak zdravstvenih ustanova i školovanog ljekarskog kadra. Utjecaj orijentalne, islamske medicine bio je veliki i mnoštvo knjiga i recepata služili su za liječenje najčešće ljekovitim biljem. Prednost korištenja vode također je uspostavljena još od dolaska turske vlasti. Od zdravstvenih ustanova u početku je postojala jedino Vakufska bolnica. Zgrada je locirana na Nadmlinima, a sagrađena je iz sredstava Gazi Husrev-begovog vakufa. Temelji su postavljeni 1865. godine, a otvorena je 8. oktobra 1866. godine. Tako se može zaključiti da su zdravstvene ustanove koje je zatekla nova vlast, Austro-Ugarska monarhija, bile Vakufska bolnica i, skoro u isto doba podignuta, Vojnička bolnica, kojoj je temelj položen u junu 1866. godine. Treba spomenuti i postojanje azila u Hadži Sinanovoj tekiji, počev od 18. stoljeća. Veoma važan izvor za liječenje bolesti predstavljale su, u velikom broju, međžmue, sveske ljekaruše, s veoma bogatim sadržajima opisa bolesti i njihove terapije. Ukratko, situacija u kojoj dolazi do društvenih promjena i uspostave nove vlasti odlikuje se ranije primljenim iskustvima i prakticiranjem fitoterapije, edukacijom u domaćim medresama ili drugim gradovima Turskog carstva, prepisivanjem ili donošenjem medicinskih knjiga, sastavljanjem sveski ljekaruša i rječnika. Usljed manjka školovanih ljekara, ljekarsku praksu, odnosno liječenje bolesnika obavljali su narodni ljekari, a bila je zastupljena i empirija.

Stanje sa zdravstvenim ustanovama znatno se izmijenilo za vrijeme austrougarske vladavine. Godine 1892. riješeno je da se u Sarajevu podigne Opšta zemaljska bolnica, moderno opremljena i uređena prema, za to doba, savremenim zahtjevima, koja će služiti za liječenje i unapređenje općeg zdravstvenog stanja stanovništva i razvoj različitih grana medicinske prakse. Zdravstvene prilike i zdravstvene ustanove važan su izvor za istraživanje zdravstvene kulture u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Vakufska bolnica, zdravstvene ustanove, ljekarski kadar, Opšta zemaljska bolnica, zdravstvena kultura, ljekaruše, međmuc

Abstract: In the time before the arrival of the Austro-Hungarian monarchy, there was a shortage of health facilities and trained medical staff in Sarajevo. The influence of oriental, Islamic medicine was great and numerous books and recipes were used for healing, mostly with medicinal herbs. The advantage of using water has also been established since the arrival of the Turkish rule. Regarding health facilities, in the beginning there was only the Waqf Hospital. Located in Nadmlini, the building was built with the funds of GaziHusref-beg's endowment (waqf). The foundations were laid in 1885, and it was opened on October 8, 1866. Thus, it can be concluded that, after the arrival of the Austro-Hungarian monarchy, the health facilities, which the new administration came upon were the Waqf Hospital, and almost at the same time the Military Hospital was built, the foundation of which was laid in June 1866. The existence of the asylum in Hajji Sinan'sTekke, from the beginning of the 18th century, should also be noted. A very important source for the treatment of diseases were, in large numbers, healing manuscripts ("mejmuas"), with very rich contents of the description of diseases and their treatment. In brief, the situation in which social changes and the establishment of a new administration occur is characterized by previously received and practiced experiences of phytotherapy, education in domestic madrasas or other cities of the Turkish Empire, by transcription or adoption of medical books, by compilation of healing manuscripts and dictionaries. Due to the lack of trained doctors, medical practice, i.e. treatment of patients was performed by folk healers, and empiricism was also present.

The situation with health facilities changed significantly during the Austro-Hungarian rule, when in 1892 it was decided to build a General National Hospital in Sarajevo, modernly equipped and arranged according to, at that time, modern requirements, which will serve to treat and improve the general health status of the population, and the development of various branches of medical practice. Studying health opportunities and health facilities is an important source for the research of health culture in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Waqf Hospital, health facilities, medical staff, General National Hospital, health culture, healing manuscripts (mejmuas)

U vrijeme koje je prethodilo dolasku Austro-Ugarske monarhije Sarajevo je oskudijevalo u zdravstvenim ustanovama i školovanom ljekarskom kadru. Na početku okupacije praksu u gradu obavljala su samo dva građanska ljekara, Švicarac dr. Koetschet i Nijemac dr. Kramer te nekoliko vojnih ljekara.¹

Prije otvorenja Vakufske bolnice, u oktobru 1866. godine, Topal Osman-paša poslao je na studije u Istanbul dvojicu mladića iz Sarajeva da izuče medicinu, Mehmeda Šerbića i Skendera.² Kasnije će svoju praksu u Vakufskoj bolnici obavljati turski ljekari dr. Džemal i hirurg Nuri ef. te, kratko, Zarif Skender.³

Zabilježeno je da 1884. godine u gradu ima četiri ljekara, 1889. pet, a 1893. godine devet ljekara. Manjak školovanih ljekara doveo je do toga da su ljekarsku službu obavljali i narodni ljekari te empiričari. Treba istaći da je Direkcija željeznica od 1890. godine imala u Sarajevu jednog svog ljekara, a od 1901. godine dva. Privatnih ljekara početka je bilo malo (1899. godine samo tri). Kasnije se njihov broj u privatnoj praksi uvećao.

Stomatološkom praksom, do dolaska školovanih zubnih ljekara, bavili su se berberi. Njihove intervencije svodile su se uglavnom na

1 Hamdija Kreševljaković, "Vakufska bolnica", u: *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1932, 72-73.

2 Isto, 73.

3 Isto, 73.

ekstrakcije zuba. Prvi obučeni zubar u Sarajevo je došao tek 1893. godine, a pri kraju ovog perioda bilo je pet zubnih ljekara.

Sliku zdravstvenih prilika upotpunjuje mali broj apoteka, a jedina moderno uređena apoteka bila je vlasništvo doseljenog farmaceuta Eduarda Pleyela otvorena 1877. godine.⁴

U radu o medicinskim knjigama svoje biblioteke Sokolović (1945) naglašava praksu kućnog liječenja biljem te piše da je u *baštama i avlijama*, pored miomirisnog cvijeća, bilo još *sva sila takvog koje se upotrebljavalo za liječenje*, a da se *po lijekove išlo i u čaršiju i kupovalo kod, attara-drogista, koji su imali svoju čaršiju, dok tu trgovinu kasnije ne preuzeše španjolski Židovi*. On zaključuje da *njegovanje i sađenje lekovitog bilja, nazivi tursko-arapskog porijekla, kako bolesti tako i lijekova, brojne medicinske knjige, rječnici, razvijena trgovina biljem, nazivi mnogih bolesti, koji su se do danas očuvali, utvrđuju nas u uvjerenju da mnogi narodni lijekovi imaju svoju podlogu u orijentalnoj medicini*.⁵

U periodu koji je prethodio dolasku austrougarske vlasti na ove prostore kad je u pitanju liječenje stanovništva kao osnovu treba svakako spomenuti rukopisne sveske – ljekaruše ili medžmue, koje su pisane na arapskom, turskom ili perzijskom jeziku, a datiraju između 16. i 20. stoljeća. Važile su kao važan izvor uputstava u terapiji oboljenja. Ovaj poseban vid literature sadržavao je medicinske podatke, obuhvatajući opću medicinu, stomatologiju, farmaciju, čak i veterinu⁶. Sveske medžmue predstavljale su jedinu medicinsku literaturu dostupnu širim narodnim masama, u njima ćemo naći elemente istočnog utjecaja i imena najčuvenijih ljekara, kao što su Galen i Avicena, te elemente zapadne medicine. Karakteristično za ove sveske jeste i to da sadržavaju i bilješke iz raznih oblasti života, kako opise i savjete za liječenje raznih bolesti tako i stihove, legende, astrološke zabilješke, savjete o hrani i vrstama hrane te o životnoj sredini. Opisi bolesti dati su detaljno, dijagnoze su često bazirane na pojedinačnim simptomima, ali tu se nalaze i stručno utemeljene

4 Cerić, I., Gavranović, M., Oruč, L., *History of the neuropsychiatric health service in Bosnia-Herzegovina*, Med arh. 49 (3-4), 1995, 117-119.

5 Osman A. Sokolović, *Orijentalne medicinske knjige moje knjižnice*, Sarajevo, Hrvatska državna tiskara, 1945, 4.

6 Posebna vrsta veterinarskih ljekaruša su bajtarname, koje je opširno obradio Fejzullah ef. Hadžibajrić. Više vidjeti: u Fejzullah ef. Hadžibajrić, *Bajtarname orijentalne veterinarske knjige*, Anali GHB, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1982, VII-VIII, 77-88.

činjenice o pojedinim bolestima i načinima njihovog liječenja, nekada s gotovo neznatnim razlikama od savremenog pristupa.⁷

Nezaobilazan je još jedan momenat, a to je da se islamizacijom Bosne i Hercegovine, kako piše Sokolović, novim dobom kulturnog i privrednog razvoja, promijenilo opskrblijevanje vodom.⁸ Voda je sada “uhvaćena” kako u nju ne bi padala nečist, malo po malo pojavljuju se vodovodi i česme. Zanimljivo je da se kod nas nije sačuvao, niti se u našoj sredini čuje kakav drugi naziv za uhvaćenu i kroz cievi ili žlieb (lievak) propuštenu vodu, osim “česma”. Po gradovima su bili još i hamami (javna kupatila), a samo Sarajevo je imalo sedam. Vode su bile razvedene po mahalama čukovima, i svaka je mahala imala bar po jednu česmu.⁹

Sokolović navodi podatak da je dr. Lujo Thaller, profesor zagrebačkog sveučilišta, održao predavanje u Sarajevu o medicini islamskih zemalja, a kod toga sam Sokolović iznosi svoje mišljenje i svoj primjer: *Proučavajući kulturnu i privrednu prošlost, poviest islama uobće, a u našim krajevima posebno, i budući da sam kao čovjek već u šezdesetim bio u dodiru i u neku ruku kao spona između naše nove generacije i one stare, izumrle, koja je makar maglovito i po tradiciji znala da su gotovo svi muslimanski narodi bili ljudi visokoga duha, i kulture, ljudi dobra srдца, sviestni toga, oni su često pravili odpor nadiranjju zapadnjačke kulture, u kojoj nisu nalazili one širokogrudnosti i “merhameta” koji su oni imali i cienili.*¹⁰

Sokolović iznosi i to da su se za nazive ljekara zadržale riječi turskog ili arapskog porijekla (*hećim, hećim-baša – glavni ljekar, aker-hećim – vojni ljekar, džerrah-ranar ili hirurg, hastahana – bolnica*).¹¹ Sve nabrojano, veliki broj raznih ljekarskih knjiga, malih rječnika ljekovitog bilja i na hiljade receptata, jasan su dokaz velikog utjecaja islamskog orijenta na naše domaće liječništvo.

7 Filipović-Fabijanić R., Krehić S.: *Fitoterapija stomatoloških oboljenja u ljekarušama – Tradicionalne metode liječenja*. Knjiga sažetaka, IV Kongres ljekara i farmaceuta BiH, Sarajevo, 1990.

8 Osman A. Sokolović, *Orijentalne medicinske knjige moje knjižnice*, Sarajevo, Hrvatska državna tiskara, 1945, str. 3.

9 Isto, 4.

10 Osman A. Sokolović, *Orijentalne medicinske knjige moje knjižnice*, str. 6, 7.

11 Isto, 5- 6.

ZDRAVSTVENE USTANOVE

Od zdravstvenih ustanova u početku je postojala jedino Vakufska bolnica u Sarajevu (u današnjoj Halilbašića ulici, općina Stari Grad). “Sve do ovog vremena, nije bilo nijedne bolnice u Bosni i Hercegovini”. To je ujedno jedina bolnica, pored Vojne bolnice, čiji je temelj položen u junu 1866. godine.¹²

Vakufska bolnica locirana je na Nadmlinima s panoramskim pogledom na grad. Zgrada je sagrađena iz suviška sredstava Gazi Husrev-begovog vakufa,¹³ temelji su zakopani 1865. a otvorena je 8. oktobra 1866.

12 H. Kreševljaković, *Vakufska bolnica*, 72-73.

13 Isto, 72-73.

godine. S arhitektonske tačke gledišta, Vakufska bolnica je, pored vojne kasarne zvane Kršla, pod Bistrikom, valijinog Konaka i Vojne bolnice, jedna od prvih zgrada koje su izgrađene u spoju elemenata balkansko-orijentalne i evropske arhitekture. Bolnica je konstruirana kao dvoetažna zgrada, s prizemljem i spratom, kapaciteta četiri sobe s trideset dva kreveta, s odvojenim odjeljenjima za muškarce i žene, prostorijama za personal i apotekom, a izduženim oblikom odvaja se od okolne stambene arhitekture. Ni u vanjskoj obradi nema posebnih arhitektonskih vrijednosti, a oblici prozora najviše ukazuju na evropske utjecaje.

Bolesnici su primani bez obzira na vjersku ili nacionalnu pripadnost, a liječenje je snosio sam Vakuf, sve do 1879. godine, kada se uvode prve naknade za liječenje, ali samo za one koji mogu platiti. U ovoj bolnici bio je jedan ljekar, jedan apotekar, upravitelj i više poslužitelja.¹⁴ Glavni ljekar bio je dr. Joseph Koetschet, lični ljekar Topal Šerif Osman-paše, a apotekar Jakov Sumbul, prvi diplomirani farmaceut. U Vakufskoj je bolnici 1891. godine obavljena prva operacija na mozgu u Bosni i Hercegovini, u to doba modernom neurohirurškom tehnikom. Operaciju je izveo dr. Karl Bayer, koji je u Sarajevo došao za vrijeme Austro-Ugarske, 1878. godine. On je operirao trojicu bolesnika s posttraumatskom epilepsijom zbog koštanog ulomka koji je probio moždano tkivo.¹⁵

U periodu od 1885. do 1894. godine u njoj je liječeno 8908 bolesnika, od čega je 7789 osoba izliječeno, 630 osoba otpušteno kao neizliječeno, dok je 509 osoba umrlo.¹⁶

Važnu ulogu u počecima organizacije zdravstvene službe u Bosni i Hercegovini odigrale su i neke vjerske institucije, među kojima treba istaći Hadži Sinanovu tekiju, koja je imala uključen azil za duševne bolesnike. Naime, Džemal Čehajić u svojoj knjizi o derviškim redovima navodi: "Hadži Sinanova tekija imala je sve prostorije i predstavljala kompleks zgrada i prostorija kako je to bilo uobičajeno kod kadirij-skog derviškog reda. Po ostacima temelja koji se nalaze na južnoj strani

14 Faruk Konjhodžić, Vladimir Simunović, *Prve operacije na glavi i mozgu u Vakufskoj bolnici u Sarajevu*, Medicinski arhiv, 1978, 32, 325-328.

15 Faruk Konjhodžić, Vladimir Simunović, *Prve operacije na glavi i mozgu u Vakufskoj bolnici u Sarajevu*, 325-328.

16 Hamdija Kreševljaković, "Vakufska bolnica", u: *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*. Na stranicama 72-73 navodi da je ovaj podatak preuzeo iz "Bosanskog vjestnika", 1886, br. 11.

dvorišta zaključujemo da su se tu nalazile sobe za putnike namjernike (musafirhana). Pretpostavljamo da se tu nalazila i ludnica koju spominje hroničar XVIII vijeka Mula Mustafa Bašeskija u svom 'Ljetopisu', eksplicite navodeći da je ona bila smještena u Sinanovoj tekiji.¹⁷ Nadalje, Čehajić piše: "Postoji i ta mogućnost da je ludnica bila smještena u onoj manjoj zgradi, što je prislonjena uz samo dvorište tekije sa zapadne strane, a koja se i danas tamo nalazi. Kako je spomenuta zgrada zidana od istog materijala i istom tehnikom kao i tekija, vjerujemo da je nastala u isto vrijeme kad i tekija."¹⁸

Postojanje azila za duševne bolesnike u Hadži Sinanovoj tekiji u Sarajevu u XVIII stoljeću može označiti početak organiziranog vida zdravstvene zaštite u Bosni i Hercegovini, a prve bolnice, kao što je već navedeno, izgrađene su sredstvima Gazi Husrev-begovog vakufa. Kako navodi Kreševljaković (1932), "sve do tog vremena nije bilo ni jedne bolnice u Bosni i Hercegovini." "Na osnutak ovih ustanova (izgrađenih iz Gazi Husrev-begovog vakufa, muvekithane, biblioteke i bolnice, op. autora), naročito bolnice, potaknuo je muteveliju Hadži Asimbega (1855–1885) onovremeni valija Topal Šerif Osman-paša (1861–1869)." Tako je sredstvima Vakufa izgrađena prva bolnica – Vakufska bolnica u Sarajevu, 1866. godine.

Dakle, zdravstvena ustanova koju je nova vlast (austroougarska) mogla vidjeti bila je Vakufska bolnica, "a nekako u isto doba podignuta je i Vojnička bolnica, kojoj je temelj položen u junu, 1866. godine."¹⁹

Ovakvo stanje se izmijenilo kada je 1892. godine riješeno da se u Sarajevu podigne Opšta zemaljska bolnica, moderno opremljena i uređena prema savremenim naučnim zahtjevima. Ona će poslužiti za unapređenje općeg zdravstva i razvoj svih medicinskih grana u praksi.

Otvaranjem Zemaljske bolnice potisnuta je uloga Vakufske bolnice, koja je pretvorena u stanicu za posmatranje umobolnih (ludnicu) ili prvu psihijatrijsku instituciju, koju je vodio dr. Carl Bayer. U stanici je

17 M. M. Bašeskija, *Ljetopis*, 259.

18 Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo, Orijentalni institut, 1986, 123-124.

19 Kreševljaković, H., *Vakufska bolnica*, 72-73. Navodi da je ovaj podatak preuzeo iz Bosanskog vjestnika, 1886, br. 11.

vršeno psihijatrijsko posmatranje, liječenje i njega bolesnika,²⁰ koji su prosljeđivani u druge zdravstvene ustanove.

Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine je 1892. godine donijela odluku o izgradnji paviljonske bolnice u Sarajevu, čiji je organizacioni statut napravljen u Beču. Određeno je da se na istočnim padinama Koševske doline na površini od devet hektara podigne bolnica čiji bi kapacitet bio 300 bolesničkih postelja.

Dvije godine kasnije, 1. jula 1894. godine, Zemaljska bolnica je počela s radom; bolnica koja je podignuta na Koševu otvorena je 1. jula 1894. godine. Sagrađena je po paviljonskom tipu, što je značilo da ima šest bolesničkih paviljona i jedno odjeljenje kao baraka za pacijente s infektivnim bolestima. U doba otvaranja Zemaljska bolnica u Sarajevu bila je najmoderniji objekat na Balkanu, pa i šire, jer predstavlja kopiju bečke Univerzitetske bolnice i urađena je prema najmodernijim evropskim građevinskim standardima toga vremena. Medicinski kadar na kraju XIX stoljeća u ovoj bolnici dolazio je s bečkog Medicinskog fakulteta, a oprema koja je instalirana važila je za najsavremeniju medicinsku opremu toga doba. Tako je bilo omogućeno raditi komplicirane hirurške zahvate i provoditi ostalu terapiju primjenjivanu u to vrijeme.²¹ Medicinski kadar Zemaljske bolnice povećao se deset puta

20 Cerić I., Gavranović, M., Oruč L., *History of the neuropsychiatric health service in Bosnia-Herzegovina*, 117-119.

21 Historija KCUS-a, (www.kcus.ba), pristupljeno 25. 2. 2020.

u prvih deset godina rada i postojanja ove institucije. Ovo je dovelo do značajnog unapređenja zdravstvene zaštite i smanjenja smrtnosti stanovništva, kako u samom Sarajevu tako i u cijeloj Bosni i Hercegovini. To je ujedno i najznačajnija institucija iz ovog perioda, koja će odigrati važnu funkciju u osposobljavanju domaćih zdravstvenih kadrova, ali i doprinijeti kvalitetnijem liječenju stanovništva Sarajeva i šire regije. Ta bolnica će tokom cijelog austrougarskog perioda biti značajan iskorak ka društveno-ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine u okviru Austro-Ugarske monarhije, jer su u nju ugrađeni evropski temelji bosanskohercegovačkog zdravstva.²²

22 Cerić, I., Gavranović, M., Oruč, L., *History of the neuropsychiatric health service in Bosnia-Herzegovina*, 117-119.

ZAKLJUČAK

Zdravstvene prilike pred dolazak i na početku austrougarske vlasti obilježene su nedostatkom zdravstvenih ustanova i školovanog medicinskog kadra. Primjetan je jak utjecaj orijentalne, islamske medicine, a za liječenje stanovništva često su se koristile sveske ljekaruše, medžmue, poseban vid medicinske literature s opisima i savjetima za terapiju različitih bolesti.

Jedina ustanova koju je zatekla nova vlast bila je Vakufska bolnica, izgrađena sredstvima iz Gazi Husrev-begovog vakufa. Kamen temeljac postavljen je 1865. godine, a bolnica je otvorena 1866. godine na Nadmlinima. Jedini školovani ljekar i glavni ljekar bio je dr. Joseph Koetschet, koji je bio i lični ljekar Topal Šerif Osman-paše. Pored Vakufske bolnice, vrlo brzo su postavljeni temelji i Vojnoj bolnici, 1866. godine. To su bile jedine dvije zdravstvene institucije.

Dolaskom Austro-Ugarske situacija će se znatno izmijeniti. Odlukom iz 1892. godine, pristupit će se gradnji Zemaljske bolnice u Sarajevu. Dvije godine kasnije, 1. jula 1894. godine, Zemaljska bolnica počela je s radom. U doba otvaranja Zemaljska bolnica u Sarajevu je, kao kopija bečke Univerzitetske bolnice, bila najmoderniji objekat na Balkanu, izgrađena prema najnovijim evropskim građevinskim standardima toga vremena. Opremljena je najsavremenijom medicinskom opremom za to doba, a medicinski kadar u ovoj bolnici dolazio je s bečkog Medicinskog fakulteta.

Ovaj rad čini mali doprinos poznavanju zdravstvene kulture i zdravstvenih prilika s kraja XIX stoljeća, kada Austro-Ugarska preuzima vlast, unoseći više svjetla u zdravstvene prilike toga vremena u Bosni i Hercegovini.

LITERATURA

- Bašeskija, M. M., *Ljetopis (1746–1804)*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1987.
- Cerić, I., Gavranović, M., Oruč, L., *History of the neuropsychiatric health service in Bosnia-Herzegovina*, Sarajevo, Medicinski arhiv, 49 (3-4), 1995, 117-119.
- Čehajić, Dž., *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo, Orijentalni institut, 1986, 123-124.
- Filipović-Fabijanić, R., Krehić, S. *Fitoterapija stomatoloških oboljenja u ljekarušama – Tradicionalne metode liječenja*, Knjiga sažetaka, IV, Kongres ljekara i farmaceuta BiH, Sarajevo, 1990.
- Kreševljaković, H., *Vakufska bolnica*, u: *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1932, 72-73.
- Konjhodžić, F., Simunović, V., *Prve operacije na glavi i mozgu u Vakufskoj bolnici u Sarajevu*, Sarajevo, Medicinski arhiv 32, 1978, 325-328.
- Historija UKCUS-a, www.kcus.ba/historija_kcus.html
- Sokolović, A. O., *Orijentalne medicinske knjige moje knjižnice*, Sarajevo, Hrvatska državna tiskara, 1945.

Summary

HEALTH OPPORTUNITIES AND HEALTH FACILITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA BEFORE THE ARRIVAL AND AT THE BEGINNING OF THE RULE OF THE AUSTRO- HUNGARIAN MONARCHY

The health conditions before the arrival and at the beginning of the AH rule were marked by the lack of health facilities and trained medical staff. The strong influence of oriental, Islamic medicine is noticeable, and for the treatment of the population, healing manuscripts (*mejmuas*), a special form of medical literature with descriptions and advice for the treatment of various diseases, were often used.

The only facility the new authorities came upon was the Waqf Hospital, built with funds from GaziHusrev-beg's endowment (*waqf*). The cornerstone was laid in 1885, and the hospital was opened in 1866 in Nadmlini. The only trained doctor and chief physician was Dr JosipKoetchet, who was also the personal physician of TopalSherif Osman-pasha. In addition to the Waqf Hospital, the foundations of the Military Hospital were laid very quickly, in 1866. These were the only two health facilities.

However, with the arrival of Austria-Hungary, the situation will change significantly. By a decision from 1892, the construction of the National Hospital in Sarajevo will begin. Two years later, on July 1, 1894, the National Hospital began its work. At the time of its opening, the National Hospital in Sarajevo, as a copy of the Vienna University Hospital, was the most modern facility in the Balkans, built according to the latest European construction standards of the time. It was equipped with the most modern medical equipment for that time, and the medical staff in this hospital came from the Vienna Medical Faculty. This paper makes a small contribution to the knowledge of health culture and health opportunities from the end of the 19th century, when Austria-Hungary took power, bringing more light to the health conditions of that time in Bosnia and Herzegovina.

